
Boekbesprekingen

J. H. G. Segers, J. A. P. Hagenars (red.): **Sociologische onderzoeksmethoden; deel II: technieken van causale analyse**. Assen. Van Gorcum, 1980.

Na het eerste deel van 'Sociologische onderzoeksmethoden' van Segers, dat een duidelijk inleidend karakter had, is nu het tweede deel verschenen, dat kausale analyse tot onderwerp heeft. De afzonderlijke hoofdstukken van dit deel zijn geschreven door verschillende auteurs, die allen verbonden zijn aan de vakgroep Methoden en Technieken en Statistiek van de fakulteit Sociale Wetenschappen aan de Katholieke Hogeschool Tilburg.

Het boek bestaat uit acht hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk geeft een vrij globale inleiding in het begrip kausaliteit en in onderzoek, dat zich op kausale hypothesen richt. Het tweede hoofdstuk houdt zich bezig met het onderzoeksontwerp; voornamelijk wordt hier gedacht aan experimenteel of quasi experimenteel onderzoek. Het derde hoofdstuk handelt over steekproeven. Daarna komen achtereenvolgens aan de orde: elaboratie, contrastgroepenanalyse, loglineaire modellen, multiple regressie en padanalyse, variantie-analyse.

Het boek is duidelijk als een leerboek bedoeld. De auteurs hebben voornamelijk de kandidaats- of beginnend doktoraalstudenten in de sociale wetenschappen op het oog, alsmede afgestudeerden in de sociale wetenschappen, werkzaam in de beroepspraktijk. Verondersteld wordt statistische kennis op het niveau van de gebruikelijke, inleidende handboeken.

Ik heb sterk de indruk dat dit boek aan zijn opzet als leerboek goed beantwoordt. De selectie van de onderwerpen lijkt mij verantwoord en de presentatie is logisch, helder, duidelijk. Wel moet hier aangetekend worden, dat de behandeling van de gekozen onderwerpen nogal technisch is. Er worden wel voorbeelden gegeven, om de materie wat levendiger en toegankelijker te maken, maar in een belangrijk deel van het boek wordt aan de voorbeelden weinig aandacht besteed. Daardoor is te verwachten, dat het boek door veel studenten als moeilijk zal worden ervaren.

De onderlinge aansluiting van de hoofdstukken is – op één na – goed. De enige uitzondering vormt hoofdstuk 3, dat over steekproeven handelt. Dit hoofdstuk is zeer konsekwent vanuit het idee van de 'simple random sampling' geschreven. Vanuit statistisch oogpunt gezien kan dat juist zijn, maar naar mijn mening heeft de auteur niet voldoende rekening gehouden met het feit dat in sommige andere hoofdstukken duidelijk vanuit een experimentele opzet gedacht wordt. Bij een eventuele tweede editie zou het raadzaam zijn dit hoofdstuk aan te vullen.

Algemeen gesproken, beschouw ik dit boek als goed. Ik twijfel er niet aan, dat het veel en met succes gebruikt zal worden.

M. Albinski

Nol Slot: Tobben, tobben, tobben; zeven opstellen over een aantal pertinente problemen in het doen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Lisse, 1979.

De empirische sociologie is een terrein waarop methodologische discussies welig tieren. Hierbij gaat het meestal niet om de vraag of de ene methode effectiever is dan de andere, maar om zaken van meer fundamenteel belang zoals b.v. de aard en de mate van wetenschappelijkheid van deze wetenschap. Het is niet toevallig dat juist in de sociale wetenschappen dit soort vragen centraal staan. Meer dan in andere wetenschappen is er sprake van communicatie tussen onderzoeker en onderzochten, wat mogelijkheden biedt voor informatieverwerving en verhulling. Bovendien kennen sociale wetenschappen de strijd tussen twee moeilijk te verenigen pretenties: enerzijds de abstrahering van de alledaagse werkelijkheid teneinde verklarende uitspraken mogelijk te maken, anderzijds handhaving van het contact met de historische en alledaagse werkelijkheid teneinde 'adequate' uitspraken te kunnen doen.

In dit methodologische spanningsveld opereert de auteur die zijn boekje zo'n naargeestige titel meegaf. Dit laatste is temeer opvallend omdat de auteur weliswaar veel zaken ter discussie stelt maar daar allerm minst tobben-moeilijk over doet. Wel heeft hij de neiging om snel over te schakelen van methodologische naar morele categorieën waarin een grote mate van persoonlijke betrokkenheid doorklinkt. Door deze 'kwetsbare' opstelling van de auteur zullen sommige lezers het boekje sympathiek vinden, anderen zullen het als enigszins melodramatisch beoordelen. In feite hebben we te maken met een bundel van zeven opstellen die op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken hebben. Pas geleidelijk wordt het tijdens het lezen duidelijk dat de auteur enkele pertinente boodschappen kwijt wil. In het eerste opstel komt de tegenstelling emic-etic ter sprake, een methodologische kwestie die vooral in de antropologische literatuur de nodige aandacht heeft gekregen. Aan de hand van veel, zelfs hinderlijk veel, citaten – dit geldt ook voor de overige opstellen – komt de schrijver tot de niet zo opzienbarende conclusie dat we meer met theorieën en minder met losse variabelen moeten werken. In feite fungeert dit opstel als springplank voor de eerste boodschap: bij ons wetenschappelijk bezig zijn hebben we steeds behoefte aan een interpretatief denkraam. Ook dit is niet zo'n opzienbarende boodschap. De schrijver mist hier een kans om met behulp van het door hem gepresenteerde onderzoeksmateriaal de verhouding tussen theoretisch denken en onderzoeksmatig denken op een meer systematische wijze aan de orde te stellen.

Een tweede boodschap die in de opeenvolgende hoofdstukken steeds manifester doorklinkt, heeft betrekking op de persoon van de onderzochte. In het onderzoek – en de schrijver denkt dan met name aan het psychologische laboratorium-onderzoek – wordt de proefpersoon gemanipuleerd en misleid. Ethisch is dit natuurlijk zeer verwerpelijk, aldus de schrijver; tot een verdere methodologische doordenking van dit probleem komt hij echter nauwelijks.

In een van de opstellen gaat de schrijver nader in op het begrip 'geestelijke gezondheid'. In de verschillende definities van dit begrip speelt de persoonlijke ontplooiing een belangrijke rol. Impliciet wordt hiermee de psychologische onderzoekssituatie, waarin met de proefpersoon gemanipuleerd wordt, als een geestelijk ongezonde situatie gedefinieerd. Maar ook in een ander opzicht is het met de wetenschappelijke psychologie niet zo best gesteld. Uit empirisch onderzoek blijkt namelijk dat het in deze wetenschap gehanteerde mensbeeld minder te maken heeft met geestelijke gezondheid dan met het tegenbeeld. De psychologie vertrekt dus vanuit een negatief mensbeeld – dus interpretatief denkraam – en populariseert dit mensbeeld. Als ik niet te zeer tussen de regels heb doorgelezen, zie ik in dit opstel de twee boodschappen van de auteur samenkomen.

Niet verrassend is dan dat de schrijver pleit voor een 'dialogisch onderzoeksmodel', dat ruimte biedt voor het begrippenstelsel van de onderzochte personen. 'Power to the person' is de veelzeggende titel van het laatste opstel. De ontplooiing van de volle, ongedeelde persoonlijkheid; het klinkt bijna behaaglijk.

Onmiskenbaar roept het boek bij mij enige irritatie op. Hier is sprake van een intelligent boek dat voortijdig op de klippen van morele categorieën loopt. Waarom naast het beeld van de deerniswekkende proefpersonen in het psychologische onderzoek geen aandacht voor de 'machteloze onderzoeker' waarover Hoogstraten schreef? Waarom naast het beeld van de coöperatieve, dialogische onderzoeker geen aandacht voor de 'investigative researcher' waarover Douglas schreef?

Morele oplossingen leiden tot een overzichtelijk wereldbeeld. Morele oplossingen hakken gordiaanse knopen door. Maar, soms is dat wel jammer van die knopen.

A. Nooij

R. A. Hudson: *Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge 1980.

De aandacht voor de bestudering van 'taal' als maatschappelijk verschijnsel is de laatste twee decennia aanzienlijk toegenomen. Zowel vanuit de linguïstiek als van de kant van de sociale wetenschappen wordt erkend dat het taalgebruik niet los gezien kan worden van de sociale kontekst waarbinnen dit plaats vindt. Het feit dat verschillende disciplines belangstelling tonen voor het onderwerp 'taal-samenleving' maakt duidelijk dat het mogelijk is dit onderwerp vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. Hierbij kunnen ruwweg twee benaderingswijzen worden onderscheiden, waarbij het verschil vooral zit in de relatieve aandacht die aan het aspect 'taal' of aan het aspect 'sociale kontekst' wordt geschonken. Ligt de nadruk bij de bestudering op de maatschappelijke komponent waarin de 'taal' als een sociale grootheid wordt opgevat en waarbij de relatie wordt bestudeerd tussen deze grootheid en andere sociale verschijnselen, dan wordt van taalsociologie gesproken. Is de 'taal' zelf voorwerp van studie en wordt gekeken naar de relatie tussen variabelen uit de 'taal' en sociale variabelen, dan wordt van sociolinguïstiek gesproken. Dit althans meen ik te mogen konkluderen uit het onderscheid dat Hudson in het eerste hoofdstuk maakt tussen taalsociologie en sociolinguïstiek en welke hij vrij kryptisch definieert als resp.: 'the study of society in relation to language' en 'the study of language in relation to society'. Het lijkt mij duidelijker hier te spreken van een makro- resp. mikro-gerichte benadering van het onderwerp. Uit de titel van het boek moge blijken dat Hudson voor de laatste benaderingswijze heeft gekozen.

Hoofdstuk twee bevat een diepgaande uiteenzetting van een aantal centrale concepten. Begrippen als 'taal', 'dialekt' en 'register' worden onder het hoofd 'varieties of language' aan een kritische beschouwing onderworpen. Hudson laat zien dat het op grond van taalkundige argumenten niet mogelijk is de verschillende variëteiten van elkaar te onderscheiden. Toch lijkt zijn konklusie dat het begrip taalvariëteit als analytisch concept niet te handhaven is, niet korret, temeer daar Hudson zelf aangeeft dat er tussen de verschillende taalvariëteiten duidelijk sociale verschillen bestaan. Te star vasthouden aan de gekozen benaderingswijze lijkt hier vooral debat aan te zijn. Bovendien is Hudson niet helemaal konsekwent in zijn benaderingswijze door b.v. ook aandacht te schenken aan het concept 'diglossie' dat vooral op makronivo analytische waarde heeft. Dit lijkt er op te wijzen dat ook Hudson zelf doordrongen is van het feit dat de grens tussen mikro- en makro-benadering niet scherp te trekken is. Dit tonen ook de volgende twee hoofdstukken

waarin Hudson laat zien dat het heel goed mogelijk is onderwerpen die grotendeels gerekend mogen worden tot het terrein van de taalsociologie zoals 'language, culture and thought' en 'speech as social interaction' ook vruchtbaar behandeld kunnen worden vanuit een mikro gerichte optiek.

In hoofdstuk vijf wordt uitvoerig aandacht besteed aan sociolinguïstisch onderzoek. Vooral in dit hoofdstuk wordt de door Hudson gekozen benaderingswijze duidelijk. Het werk van Labov, die als de grondlegger van sociolinguïstisch onderzoek beschouwd kan worden, krijgt ruimschoots aandacht. Het is dan ook merkwaardig te moeten constateren dat geen enkele aandacht wordt besteed aan het verschijnsel 'taalverandering'. Dit is juist één van de onderwerpen waar de linguïst pur sang geen raad mee weet terwijl uit het werk van Labov blijkt dat hier interessante verklaringsmogelijkheden worden geboden door ook de sociale kontekst in de beschouwing te betrekken. Deze lakune is temeer onbegrijpelijk omdat Hudson in hoofdstuk een al aangeeft dat het optreden van variaties in het taalgebruik de normale gang van zaken is. 'In tegenstelling tot wat taalkundigen ons willen doen geloven.

In hoofdstuk zes tenslotte behandelt Hudson op heldere wijze het thema dat mede behoort tot de oorzaken van de grote vlucht welke de sociolinguïstiek de laatste twee decennia heeft genomen: 'linguistic and social inequality'. Het enige punt van kritiek hier kan zijn dat het enigszins willekeurig is in dezen wel aandacht te besteden aan de deficiet-opvatting (Bernstein) en de differentie-opvatting als kritiek daarop volstrekt niet te noemen (Labov).

Ondanks de kritiek die mogelijk is op de wijze waarop Hudson enkele thema's behandelt, kan gesteld worden dat hij er in geslaagd is een interessante inleiding te geven in de sociolinguïstiek. De overzichtelijke indeling van het boek en de vlotte behandeling van dit onderwerp dragen daar ongetwijfeld toe bij.

D. Duipmans

G. Geerts, A. hafen (red.): *Sociolinguïstische studies 1*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1980.

In aansluiting op de ontwikkelingen in het buitenland komt ook in Nederland en België het sociolinguïstisch onderzoek op gang. Vooral in de afgelopen tien jaar is uitgebreid onderzoek verricht naar het taalgebruik van verschillende sociale groepen. Dit heeft geresulteerd in een groot aantal publikaties waarvan er nu een klein deel in een verzamelbundel bijeen is gebracht. Naast reeds eerder verschenen artikelen bevat deze bundel ook bijdragen die op verzoek van de redactie zijn geschreven en waarin een overzicht wordt gegeven van de stand van zaken op een bepaald deelterrein of een samenvatting wordt gegeven van verricht onderzoek.

Sociolinguïstische Studies bestaat uit drie delen. In het eerste deel komen een aantal meer theoretisch gerichte bijdragen aan de orde. In het tweede deel worden de resultaten van enkele empirische studies weergegeven, onderverdeeld naar 'taalvariatie' en 'opinies en motieven'. In het derde deel tenslotte wordt in een drietal bijdragen ingegaan op de problematiek van 'taal en onderwijs'. Bij de keuze van het empirisch materiaal heeft de redactie zich beperkt tot één onderwerp, n.l. dat van de variaties binnen één kode. Het gevaar dat hierdoor een selectief beeld van 'de' sociolinguïstiek zou ontstaan, lijkt me redelijk ondervangen door de bijdragen in de delen I en III van deze bundel.

Van de theoretische bijdragen in het eerste deel moeten vooral de bijdragen van

Ebertowski en Appel, Hubers en Meijer worden genoemd. Zij pogen een begrippenkader te ontwikkelen om op een wat duidelijker wijze dan tot nu toe ordening te kunnen aanbrengen in de grote verscheidenheid aan sociolinguïstische benaderingen.

Een zeer intelligente bijdrage is het artikel van Ebertowski waarin de vraag aan de orde wordt gesteld welk verband bestaat tussen taalhouding en taalgedrag. Het is alleen wel jammer dat dit artikel wordt ontsierd door een aantal forse taalfouten: bijvoorbeeld *hun*, waar *hen* zou moeten staan (p. 41).

Het tweede deel van deze bundel bevat een negental verslagen van empirisch sociolinguïstisch onderzoek. Naar mijn mening is dit het zwakste deel van het boek. De inspiratie die uitgaat van het werk van Labov, wiens onderzoek voor de meeste auteurs tot voorbeeld heeft gediend, ontbreekt hier volkomen. De meeste auteurs slagen er nog wel in een redelijke theoretische basis voor hun onderzoek te leggen, de achillespees van de meeste van deze bijdragen is echter de wijze waarop het empirisch materiaal verzameld is. Mijs inziens zitten hierin twee zwakke plekken: de selectie van de respondenten en de selectie van de te onderzoeken linguïstische variabelen.

In navolging van Labov merken de meeste auteurs op dat voor sociolinguïstisch onderzoek met een beperkt aantal respondenten kan worden volstaan. Dan is het echter wel van het grootste belang dat de selectie hiervan ook op zeer zorgvuldige wijze plaats vindt. In de onderzoeksverslagen is hiervan echter niets te vinden, erger nog, ik krijg ook niet de indruk dat men doordrongen is van het belang van een zorgvuldige selectie van de respondenten. Zo merkt Elias in zijn onderzoek naar het Haagse stadsdialekt bijna achteloos op dat door de lastige procedure die hij volgde om aan informanten voor de middengroep te komen (door het leggen van allerlei contacten via via) er nogal wat weigeringen waren. Hoeveel echter wordt niet vermeld. Niettemin houdt hij bij zijn gevolgtrekkingen geen enkele rekening met het feit dat zijn steekproef een flinke bias kan vertonen. Soortgelijke kritiek valt ook op andere in deze bundel opgenomen empirische studies te leveren.

De keuze voor een bepaalde variabele vindt veelal plaats op grond van taalkundige voorkennis van de te onderzoeken kode. Dit leidt meestal tot de keuze voor één of enkele in het oog springende variabele(n). Dit betekent evenwel dat de geselecteerde variabele niet op voorhand representatief moet worden geacht voor de onderzochte kode. Konklusies over 'het' Leids, 'het' Haags enz zijn op basis van op deze wijze geselecteerde variabelen dan ook niet mogelijk.

Samenhangend met mijn kritiek op de veelal weinig doordachte onderzoeksopzetten is het bezwaar dat aan de resultaten zonder enige schroom vaak verstrekkende konklusies worden verbonden. Een gunstige uitzondering in dit geheel wordt gevormd door het artikel van Gerritsen naar sexeverschillen in het Amsterdams. De in haar onderzoek gehanteerde strakke onderzoeksopzet zou de andere auteurs tot voorbeeld mogen dienen.

In het derde deel van de bundel wordt in een drietal artikelen aandacht besteed aan het onderwerp 'taal en onderwijs'. Een interessante theoretische bijdrage over taalleerproblemen komt van de hand van Extra. De bijdragen van Wijnstra en Stijnen, Hagen en Vallen zijn samenvattingen van onderzoek naar de vraag in welke mate de thuistaal, wanneer deze afwijkt van de schooltaal, schoolbekwaamheid en schoolsukses beïnvloedt. In de bijdrage van Wijnstra worden de voornaamste resultaten van het 'Friesland-project' gepresenteerd, in het artikel van Stijnen c.s. die van het 'Kerkrade-project'. Gelet op het identieke onderwerp van beide projecten en gelet op de resultaten ervan, vind ik het jammer dat er geen systematische vergelijking heeft plaats gevonden. Een dergelijke evaluatie lijkt me zowel vanuit praktisch als vanuit theoretisch oogpunt belangrijk genoeg om in de reeds aangekondigde tweede bundel te worden opgenomen.

D. Duipmans

Frans van Vught: **Sociale Planning. Oorsprong en ontwikkeling van het Amerikaanse planningsdenken**. Assen, Van Gorcum 1979.

Dit boek biedt een overzicht van de ontwikkeling van het Amerikaanse planningsdenken vanaf de eerste ervaringen met stadsplanning (de City Beautiful Movement) rond de eeuwwisseling tot en met de planningsoriëntatie van de tweede helft van de jaren zeventig: *planning als leerproces*. De auteur spreekt liever niet van *planningstheorieën* – een echte wetenschappelijke planningstheorie bestaat volgens hem niet – maar van planningsoriëntaties of planningsvisies: theoretiserende beschouwingen over de mogelijkheden en wenselijkheden van planning. Sociale planning wordt opgevat als het stelsel van activiteiten, ontwerpen en uitgevoerd om het maatschappelijke welzijn en functioneren te optimaliseren, waarbij Van Vught dan ook de sociale planningsacties van anderen dan de nationale overheid onder het begrip sociale planning wil scharen. Zo omschreven is planning nauw gerelateerd aan de ontwikkeling van de moderne welvaartsstaat die waar het de VS betreft van betrekkelijk recente datum is.

Van Vught beperkt zich niet tot een overzicht in hoofdlijnen maar probeert tevens na te gaan in hoeverre de planningsvisies toepassing vinden in de praktijk. In hoeverre dit gebeurt, wordt met name bepaald door het belang dat de president hecht aan sociale planning en de mogelijkheden die hij in het politieke krachtenveld heeft om zijn visies door te zetten. De eerste poging om een brede maatschappelijke planning van de grond te krijgen – de bijzondere planning tijdens WO I blijft hier buiten beschouwing – vinden we in de voorstellen en activiteiten van de New Deal, waaraan de naam van Roosevelt onverbrekelijk verbonden is. De New Deal leidde echter niet tot een vanuit een centrale visie geleide maatschappelijke sturing, maar tot een mengvorm van partiële planning en ad hoc interventie die wel wordt aangeduid met de term 'Broker State'.

De discussies na WO II, in de jaren veertig en vijftig, betreffen vooral de *vorm* die de na-oorlogse planning zal aannemen. Tot experimenten komt het tijdens de presidenten Truman en Eisenhower niet. In de koude-oorlogssfeer wordt nationale planning geïdentificeerd met totalitaire en dictatoriale regimes.

Als de systeembenadering in de jaren zestig haar intrede doet in het Amerikaanse planningsdenken en opnieuw een president bereid is zijn politieke gewicht achter sociale planning te plaatsen, ontstaan nieuwe kansen. Het Planning-Programma-Budgeting-System wordt in praktijk gebracht. Ook Johnson's War on Poverty wordt een proeftuin voor de systeemplanning. De nieuwe aanpak loopt echter op een teleurstelling uit en verzandt tenslotte – net als tijdens de New Deal – in het federale onvermogen een nationaal gecoördineerd beleid tot stand te brengen.

Politiek en planning blijken heel wat moeilijker met elkaar in overeenstemming te brengen dan aanvankelijk wel was verondersteld. De vraag naar de *legitimiteit* van planning dringt zich op. De politieke aspecten van de beslissingssituaties dienen in de analyses te worden betrokken en daarmee doen de *policy sciences* hun intrede in de planningswereld. Zij wijzen planners op de bredere maatschappelijke context waarin planningsprocessen verlopen.

Samen met de *organisatietheorie* en de *cybernetica* dragen de policy sciences bouwstenen aan voor een nieuwe planningsoriëntatie: *planning als leerproces*, de jongste loot aan de planningsboom, die in het laatste hoofdstuk aan de orde komt. Het belangrijkste idee dat de organisatie-ontwikkeling biedt, is het inzicht dat organisatieverandering het best te karakteriseren valt als een *leerproces* waarin de leden van een organisatie zichzelf ontwikkelen en daardoor de organisatie in staat stellen zich te blijven aanpassen aan haar turbulente omgeving.

De legitimiteit van planning als leerproces lijkt gewaarborgd door de combinatie van wetenschappelijk onderzoek, het streven naar consensus en het inbrengen van de belangen van de direct betrokkenen – het planningsproces moet *democratisch* verlopen. Behalve democratisch dient planning ook *effectief* te zijn. Over de effectiviteit van deze nieuwe cybernetische benadering valt nu nog geen zinnige uitspraken te doen. Wel schuilt er een addertje onder het gras als we Barry D. Karl in *Philanthropy, Policy Planning, and the Democratic Ideal* (Deadalus, fall 1976, p. 149) mogen geloven: 'A planning elite can be democratic only to the extent that its commitment to democracy is greater than its commitment to planning.'

Van Vught is er in geslaagd de bonte verzameling ideeën, bewegingen en begrippen op het terrein van sociale planning te ordenen en in een beknopt en helder overzicht weer te geven. Juist de combinatie van 'theorievorming' en praktijk geeft deze studie over 75 jaar wel en wee van het Amerikaanse planningsdenken een extra dimensie. Uiteraard kan in het bestek van 240 pagina's geen complete geschiedenis geboden worden, maar dat pretendeert de schrijver ook niet. Wie evenwel uitgebreider geïnformeerd wil worden over de geschiedenis van het Amerikaanse planningsdenken van F. D. Roosevelt tot en met Nixon kan terecht bij Otis L. Graham's voortreffelijke studie *Toward A Planned Society* (New York: Oxford University Press, 1976).

G. A. J. Visser

1. E. G. M. Nuijten – Edelbroek: **Ter beschikkingstelling of gevangenisstraf**. Rapport nr. 34 WODC 1979.
2. J. J. van der Kaaden: **De tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf**, Rapport nr. 35 WODC. 1979.
3. J. J. van der Kaaden: **De strafbare belediging**, Rapport nr. 36 WODC juli 1979.
4. J. K. P. Spickenheuer, M. J. M. Brand-Koolen: **Het reclasseringswerk: houdingen en meningen van de medewerkers**, 2e deelrapport WODC. Staatsuitgeverij nr. 12 aug. 1979.
5. J. J. M. van Dijk, C. H. D. Steinmetz: **De WODC slachtoffersenquêtes 1974-1979**, Rapport WODC. Staatsuitgeverij nr. 13 1979.

Besproken worden vijf in 1979 uitgekomen rapporten van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie. De vijf rapporten zijn, met uitzondering van 2 en 3, door verschillende medewerkers van het WODC geschreven en behelzen elk een ander onderwerp. Zij hebben daarom een verschillende inhoud, maar toch ook een gemeenschappelijk karakter. Om met het laatste te beginnen:

1. Het betreft hier steeds beleidsgericht onderzoek. Sinds de komst van Minister de Ruiter is de wind volledig gedraaid in de richting van dit type onderzoek. Voor een onderzoekscentrum van een Ministerie valt dit alleen maar toe te juichen. Niet voor niets sprak men onlangs in een artikel in het KRI (1980 nr 3/4) van de steeds grotere macht voor de wetenschappers van De Ruiter.
2. Het onderzoeksterrein ligt steeds op het gebied van de criminologie; de rechtssociologie komt weinig aan bod. Dit is jammer, omdat hiermede het strafrecht een te grote plaats inneemt. Onderzoek ten behoeve van wijzigingen in het civiele recht zou evenzeer nuttig kunnen zijn (b.v. op het gebied van het consumentenrecht).
3. De rapporten hebben vrijwel altijd een gelijksoortige indeling. Eerst volgt een inleiding, vervolgens een omschrijving van het onderwerp, waarom het onderzoek wordt

gehouden, de voorgeschiedenis. Daarna wordt de opzet van het onderzoek besproken. Bijna altijd gaat het om een dossieronderzoek, aangevuld met een aantal interviews en met statistische gegevens. Vervolgens worden uitkomsten van het onderzoek vrij gedetailleerd weergegeven. De rapporten sluiten met aanbevelingen voor het beleid. Op dit stramen is natuurlijk niets aan te merken, maar het maakt het lezen van vijf rapporten achter elkaar wel tot een ietwat saaie bezigheid.

4. Bij de aanbevelingen voor het beleid houdt men zich zeer op de vlakte. Misschien dat intern meer wordt geboden, maar naar buiten lijkt men bang zich sterk pro of contra uit te spreken.

Er zijn natuurlijk ook verschillen tussen de diverse rapporten. Het is echter ondoenlijk ze alle vijf uitgebreid te bespreken. Daarom voor ieder een aantal woorden in verhouding tot het (naar mijn oordeel) belang voor de lezer van de S.G. van de inhoud.

Rapport 1. Het capaciteitsprobleem van de inrichtingen dwong het Ministerie tot een onderzoek naar de kwantitatieve ontwikkeling van het aantal patiënten dat in de t.b.r.-inrichtingen werd opgenomen en naar de kwalitatieve verschillen tussen t.b.r.-gestelden en langgestraften.

Rapport 2. Doel van dit onderzoek was na te gaan welke factoren bepalen of een tenuitvoerlegging van vrijheidsstraf wordt gevorderd of gelast. De belangrijkste factor blijkt te zijn de gelijksoortigheid van het recidive delict en het oorspronkelijke delict. Er zijn hierbij vrij grote verschillen per rechtbank te constateren. Met andere woorden er is geen echt landelijk tenuitvoerleggingsbeleid en een te geringe administratieve communicatie tussen de rechtbanken.

Rapport 3. De huidige praktijk is dat slechts een fractie van degenen die zich beledigd voelen naar de politie gaan. Bovendien weerhoudt de politie velen er van hun klacht schriftelijk in te dienen (belediging is een klachtdelict). Vervolgens heeft de O.v.J. de bevoegdheid tot technisch en tot beleidssepot; een bevoegdheid waar ook in ruime mate gebruik van wordt gemaakt. Door dit alles komt slechts een zeer gering gedeelte van de beledigingen voor de rechter; een aantal dat in de laatste jaren ook nog eens snel afneemt. Wel spreekt de rechter vrijwel altijd een veroordeling uit, maar de belediger krijgt in het algemeen slechts een kleine geldboete.

Dit stelsel van depenalisering in de praktijk lijkt de schrijver beter dan decriminalisering. Ik deel deze mening met hem. Wel een officiële stafbaarstelling van de belediging, maar een grote mate van informele conflictoplossing via politiefunctionarissen, een grote mate van depot en lage geldboetes, geven een geringe feitelijke strafbaarstelling.

Beide rapporten van Van der Kaaden hebben een engelse samenvatting, hetgeen als een pluspunt moet worden aangemerkt.

Rapport 4. Dit is een deelrapport van een totaal aantal van 3 en valt tussen een tijdsbestedingsanalyse en een onderzoek onder cliënten. Dit deel is daarom moeilijk alleen te bespreken. Het blijkt dat hulpverleners in de reclassering zich in een spanningsveld bevinden tussen justitie en cliënt. (Overigens een meer voorkomend verschijnsel, b.v. bij gevangenisbewakers, personeel van sociale diensten). Het is zeer moeilijk beide partijen tevreden te stellen. Cliënten willen vooral praktische hulp; hulpverleners willen vooral sociaal-psychologische hulp geven. Hulpverleners willen de cliënt graag zo veel mogelijk vrij laten; justitie en ook de cliënt zelf willen meer controle.

Rapport 5. Dit is het verslag van een jaarlijks onderzoek naar de omvang en aard van de kleine criminaliteit, naar de bereidheid van de bevolking om delicten bij de politie aan te geven en naar het verbaliseringsbeleid van de politie. Hiertoe zijn sinds 1974 enquêtes gehouden bij een representatieve steekproef van de nederlandse bevolking. De kans om slachtoffer te worden van een delict is een vijfde, w.v. 8% door aanrijding buiten schuld en

8% door beschadiging van eigendom. Risicoverhogende factoren zijn de grote stad, de leeftijdsklasse 15-25 jaar, de hogere sociale klassen en het 'man' zijn. Dit alles wordt vooral bepaald door drie factoren, te weten de aantrekkelijkheids-, de nabijheids- en de blootstellingsfactor. De aangiftebereidheid van het publiek bij de politie daalt. Het verbaliseringsbeleid van de politie is laag. 40% van de aangiften wordt door de politie niet vastgelegd in een p.v. Of de politie verbaliseert hangt af van de ernst van het delict (hoogte schade en ernst van het letsel), de wijze waarop het delict is gemeld, de gemeente, het wel of niet verzekerd zijn, de sociale klasse, de bekendheid van de gegevens (b.v. nummer van het frame van de fiets), en van de bezettingsgraad der recherche. Er is een duidelijke wisselwerking tussen aangiftebereidheid, verbaliseringsbeleid politie en sepotbeleid O.M. Daarom stellen de schrijvers een systeemtheoretische benadering m.b.v. een modelconstructie voor. Het model klopt aardig. Veranderingen in de mate van verbalisering geven wijzigingen in het aangiftebeleid v.v.; vermindering van de vervolging geeft minder p.v.'s en v.v. Deze modelconstructie waarbij meer factoren worden betrokken is een bijzonder goed idee. De werkelijkheid is immers veelal ingewikkelder dan onderzoek van een bepaald gedeelte daarvan laat blijken.

I. J. Berghuis – van der Wijk

Huub Angenent: **Winkeldiefstal**, 's Gravenhage, VUGA-uitgeverij, 1980.

Hoe vaak worden er diefstallen gepleegd? Welke mensen plegen ze? Wat is er de oorzaak van? Wat voor preventieve maatregelen kunnen er tegen genomen worden? Hoe worden winkeldiefstallen afgehandeld?

Niet aan de hand van eigen onderzoeksgegevens, maar op basis van eerder verrichte onderzoeken probeert Angenent een antwoord op o.m. bovenstaande vragen te geven: een brede aanpak van dit delikt dat, in tegenstelling tot veel andere delikten, in alle lagen van de bevolking voorkomt. Niet op alle gestelde vragen is een eenduidig antwoord te geven: zo is de preciese omvang en de frekwentie van het verschijnsel moeilijk te bepalen, hoewel bijvoorbeeld door het volgen en observeren van klanten, vergaande onderzoekingen zijn verricht om daarin klaarheid te brengen. De kans om betrapt te worden is in ieder geval vrij klein (5-10%) terwijl ook daarna de kans op een veroordeling – vrijwel altijd tot een geldboete – nog vrij gering is (10-20%).

Bij zijn analyse van de oorzaken van winkeldiefstallen gaat de auteur, behalve op de sterke groei van de grootwinkelbedrijven met hun geraffineerde verkoop en verlokkingstechnieken, uitvoering in op de sociale omstandigheden en motieven van de daders. De veelheid van oorzaken maakt het echter wel moeilijk greep te krijgen op de achtergronden. Angenent heeft duidelijk gekozen voor volledigheid en is selectie, met een eigen voorkeur voor bepaalde verklaringen, uit de weg gegaan. In ieder geval veegt hij, ondersteund door onderzoeksmateriaal, de vloer aan met een aantal uitgebreide misvattingen, dat winkeldiefstal bijvoorbeeld een typisch vrouwendelikt is, dat o.m. zou samenhangen met zwangerschap, menstruatie en overgangsjaren.

Angenent beschrijft het thema afstandelijk, zorgvuldig afwegend en niet duidelijk positie kiezend voor of tegen het grootwinkelbedrijf of de dader. Toch bekruipt mij het gevoel dat geen duidelijke keuze uiteindelijk een keus is voor de commercie. Ik vind wel dat hij in ieder geval meer stelling had moeten nemen tegen het optreden van de bedrijfsrecherche en beveiligingsfunktionarissen: bij betrapping op diefstal volgt vaak een interne afhandeling waarbij methoden gebruikt worden die rieken naar chantage, terwijl hun

formele bevoegdheden niet verder reiken dan die van elke willekeurige burger: staande houden en overdragen aan de politie.

Het boekje geeft een goed overzicht van de vele aspecten rond het verschijnsel winkel-diefstal. Het is op een bijzonder heldere wijze geschreven, prettig leesbaar en zeer toegankelijk voor geïnteresseerden die wars zijn van vakjargon; het is tegelijkertijd ook zeer bruikbaar voor meer professionele belangstellenden omdat de belangrijkste literatuur die op dit gebied verschenen is, hierin verzameld werd.

M. Moerings

Auguste Comte: **Het Positieve Denken**, (met een inleiding en aantekeningen van J. M. M. de Valk), Meppel/Amsterdam, Boom, 1979, 172 blz.

Van Comte is eens gezegd, dat hij de enige Fransman was die Frans op z'n Duits schreef: ingewikkeld en wijldlopg. Daarom is het toe te juichen, dat thans een vertaling is verschenen van deze *Discours sur l'esprit positif*, daterend uit 1844, die zich zelfs in een over het algemeen goede vertaling nog niet altijd even gemakkelijk laat lezen. Ook in een ander opzicht betekent het lezen van dit boekje tijdsbesparing, want Comte vat hier in iets meer dan 100 bladzijden in grote lijnen samen waarvoor hij in zijn zes-delige *Cours de philosophie positive* (1830-1842) ruim 3400 bladzijden nodig had. Zo vindt men hierin behalve beschouwingen over aard en doel van het positieve denken en Comtes opvattingen over de rangorde der wetenschappen uiteraard ook een weergave van zijn beroemde Wet van de Drie Stadia. Die handelt over de evolutie van het menselijk denken vanuit het 'theologische' stadium, via het 'metafysische' stadium (door Comte op p. 57 opgevat 'als een soort chronische ziekte, van nature eigen aan de ontwikkeling die onze geest moet door maken') naar het 'positieve' stadium. In dat laatste stadium geven de mensen zich niet meer over aan de illusie, van de sociale en andere verschijnselen de laatste oorzaken of de uiteindelijke doelen of bedoelingen te (kunnen) kennen: het volwassen denken doet afstand van het ondoenlijke streven naar de ontdekking van eigenlijke oorzaken en vervangt dat door een simpel speuren naar wetten, dus naar vaste relaties tussen waargenomen verschijnselen (p. 59). Het ware positieve denken, zegt Comte (p. 63), is 'er vooral op gericht *te zien om vooruit te zien*'; men bestudeert wat zich nu voordoet om daaruit op te maken wat zich in de toekomst zal voordoen, en gaat daarbij uit van de algemene leerstelling dat natuurwetten aan geen enkele verandering onderhevig zijn.' Interessant is, dat Comte hier in een noot verwijst naar 'het waardevolle werk van de hand van mijn voortreffelijke vriend John Stuart Mill', *A System of Logic*. Het interessante schuilt in het jaar van verschijning van Mills boek: Londen 1843. Want in de lezenswaardige 'Inleiding' van De Valk hebben we gelezen (p. 27) over 'het merkwaardige besluit dat hij [Comte] in 1838 nam om voortaan niets meer te lezen, ten einde zijn wetenschappelijke systeem geheel zelfstandig te kunnen ontwikkelen.' Blijkbaar moeten we, althans bij Comte, dit soort uitlatingen met de nodige korrels zout nemen!

Genoemde 'Inleiding' geeft enige biografische feiten, een kenschets van Comtes leer in het algemeen en van deze *Discours* in het bijzonder, en tenslotte een korte paragraaf over Comtes invloed, o.a. op Durkheim. Wat ik daarbij echter mis is iets over de *kritiek* op Comte, óók van Durkheim (zie b.v. A. Gouldners *For Sociology*, ch. 12) en vooral van Marx, die het in een brief aan Engels (7 juli 1866) had over 'dieser Scheiszpositivismus'. In die brief schrijft hij tot het bestuderen van Comtes geschriften te zijn gekomen 'weil die Engländer und Franzosen so viel Lärm von dem Kerl machen.' Zijn negatieve oordeel is hier gebaseerd op de (wetenschappelijke) overweging, dat z.i. Comte niet kan tippen aan Hegel. Maar in andere brieven wijst hij Comte vooral af vanwege diens politieke opvattingen.

gen. Interessant is in dit verband echter de opvatting van Z. A. Jordan (*The Evolution of Dialectical Materialism*, ch. 4). Hij betoogt, dat de politieke weerzin tegen Comte van marxisten heeft verhuld hoezeer Marx en Engels in bepaalde opzichten door het positivisme zijn beïnvloed. Over dit soort dingen had ik in de inleiding graag iets meer gevonden, evenals over de vraag of en in hoeverre Comtes opvattingen thans nog (of weer?) van invloed zijn op de huidige sociologie-beoefening. En als het een kwestie van ruimtegebrek geweest is, had ik graag althans een deel van de toch vrij bekende biografische gegevens daarvoor ingeruild.

H. de Jager

Léon Deben en Johannes van der Weiden, Stadsveroudering en stadsvernieuwing. Een sociologische trendstudie, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1980, 224 blz.

In het kader van het Structuuronderzoek Bouwnijverheid zijn door enkele onderzoeksinstituten die deel uitmaken van de 'Gestructureerde Samenwerking Interdisciplinair Onderzoek Gebouwde Omgeving', trendrapporten vervaardigd.

Een ervan is dat Deben en Van Der Weiden, tot stand gekomen binnen de vakgroep 'Sociologie en Gebouwde Omgeving' (U.v.A.). Het oorspronkelijke rapport (1979) is op een aantal punten gewijzigd en thans in boekvorm uitgegeven.

In de jaren zeventig is een ware vloed van literatuur op het terrein van de stadsvernieuwing verschenen: de auteurs menen zelfs dat er gesproken kan worden van een 'overvloed'. Daarbij waren ook een aantal bibliografieën en thematische literatuuroverzichten, waarvan zij in een bijlage een globaal overzicht van de inhoud hebben opgenomen. Met deze trendstudie wordt iets anders beoogd, n.l. het aangeven van ontwikkelingen op het gebied van de stadsvernieuwing – en dan met name de maatschappelijke kant ervan en anderzijds de ontwikkeling in het speurwerk (empirie en theorie) op dit terrein (pag. 11). De optiek is een sociologische (waarbij de maatschappelijke verhoudingen en sociale processen centraal staan) en er worden accenten gelegd op de historische en maatschappelijke achtergronden van stadsvernieuwing en stadsveroudering, de positie en rol van gebruikers van de gebouwde omgeving, de Nederlandse situatie, de 19de eeuwse wijken en de rol van de sociale wetenschappen bij stadsvernieuwing. Wat de gebruikers betreft had ook nog wel mogen worden vermeld dat er een duidelijke nadruk valt op de bewoners; de bedrijvigheid in de stadsvernieuwinggebieden komt slechts summier aan de orde.

Het boek bevat een inleidend hoofdstuk en verder vier delen: oriëntatie (achtergronden van stadsveroudering en -verval, overheidsbeleid), literatuur en onderzoek, analyse (de betrokkenen en de gevolgen) en synthese (de rol van de sociale wetenschappen) en een slotbeschouwing. Tenslotte is in de bijlagen een overzicht van boeken en tijdschriften op dit terrein opgenomen.

Wanneer men dit boek toetst aan de bedoelingen van een trendstudie – de auteurs omschrijven deze als het bundelen van verworven inzichten aan de hand van verschenen publikaties, het signaleren van leemten in kennis en het op grond daarvan uitzetten van sporen voor verder speurwerk (pag. 11), kan het positief worden gewaardeerd.

Hieraan dragen ook de overzichtelijke ordening van het materiaal en de prettige leesbaarheid van het geheel bij. Verrassende vondsten zijn er nauwelijks, maar dat mag men van een trendrapport op een gebied, waarop al zo onnoemelijk veel is gepubliceerd, ook niet verwachten.

De beperkingen die Deben en Van Der Weiden zich hebben opgelegd, geven ongetwijfeld iedere criticus wel de kans iets te noemen wat hij/zij gemist heeft. Zo zou m.i. een kort

systematisch overzicht van theoretische stromingen (optieken) m.h.o. de stadsvernieuwingsproblematiek nuttig zijn geweest. Men vindt wel wat aanzetten in deze richting in hoofdstuk 4 (overige algemene literatuur), maar gezien de bedoeling van deze trendstudie blijft dit wat aan de magere kant. Ook al is in Nederland slechts een zeer beperkt aantal boekwerken van theoretische aard verschenen (pag. 80), wat meer aandacht voor de buitenlandse literatuur dan de uiterst summiere weergave op pag. 87/88 en nog op enkele andere plaatsen zou niet misstaan hebben.

Een andere kanttekening betreft het derde hoofdstuk over het gevoerde overheidsbeleid. Dit eindigt met de periode 1970-1977 en een uitloop naar 1978. In dit verband hadden recente opvattingen (en twijfels!) over de reële mogelijkheden bij stadsvernieuwing, zoals naar voren gebracht op het N.I.R.O.V.-congres 'Stadsvernieuwing: terug naar de kaal-slag?' (nov. 1977) vermelding verdiend. Het achtste hoofdstuk over de rol van de sociale wetenschappen is belangwekkend, maar empirisch weinig onderbouwd, wat men overigens, gezien de schaarste aan onderzoek op dit terrein, de auteurs niet kan verwijten. Wel is het merkwaardig dat een ander trendrapport dat in hetzelfde kader werd vervaardigd, n.l. dat van Mieke Verloo ('De rol van onderzoek in de praktijk') in dit hoofdstuk helemaal niet wordt genoemd. De aanbeveling tot nader onderzoek naar gebruik, niet-gebruik en misbruik van onderzoeksresultaten (pag. 184) kan van harte worden ondersteund. In deze aanbevelingen wordt verder de bestudering bepleit van de effecten van het niet-besluiten (uitstel, afstel of 'laisser-faire'). Op zichzelf toe te juichen, al ben ik geneigd de opmerking van de auteurs dat een dergelijke studie vaak aan de hand van bestaande documenten betrekkelijk eenvoudig is uit te voeren, wat al te optimistisch te vinden. Ook deze non-decisies zullen veelal niet uit documenten blijken, nog afgezien van de moeilijke toegankelijkheid van dergelijke stukken.

Een laatste punt van kritiek heeft betrekking op wat slordigheden in de literatuurlijst, waarin enkele namen (zoals Litjens, Patijn en Van der Windt) en titels niet correct zijn vermeld.

Bovenstaande kritische opmerkingen kunnen de positieve indruk van deze trendstudie als geheel zeker geen afbreuk doen.

J. den Draak

Reece McGee: *Sociology, An Introduction*, New York, Rinehart and Winston, 1980.

Vermoedelijk zijn zo onderhand de meeste inleiders in het vak sociologie verbonden aan hogere beroepsopleidingen en vooral universiteiten hier te lande vertrouwd met Nederlandstalige inleidingen. Daarbij neem ik aan, dat de bestseller onder deze inleidingen 'Grondbeginselen der sociologie' van de hand van het duo de Jager en Mok wel het meest wordt gebruikt. Het lijkt daarom een hachelijke zaak een Amerikaanstalige inleiding te belichten, want een (eventuele) aanprijzing brengt sowieso evidente bezwaren zowel voor de opleiding als... voor de studenten met zich mee, maar laat ik dit risico toch maar nemen, want het kan ook weer de nodige inspiratie voor het onderwijs geven.

Reece McGee is de eerst verantwoordelijke voor het boek, dat hij (?) getuige het voorwoord graag wil slijten aan potentiële gebruikers in binnen- en buitenland. Het boek ziet er typografisch keurig verzorgd uit, hetgeen vooral het schematiseren van de stof ten goede komt. Maar hoe staat het met de inhoud? Nou, dat valt mee of tegen; een mening die eigenlijk afhankelijk is van de opvatting die men over sociologie heeft. Collega-inleiders die de ingang à la de Jager en Mok prefereren zullen zich goed kunnen vinden in het werk van McGee. Want in principe is er dezelfde opbouw die zich, zeg maar, van het micro- naar

het macro-niveau ontwikkelt. Doch collega's die een oriëntatie in deze stijl echter 'niet zien zitten' zullen dit product van Amerikaanse makelij vermoedelijk wel afwijzen.

Het boek bestaat uit vijf delen en elk deel uit een aantal hoofdstukken. Deel één heeft de pretentie de contouren van het vak of het object aan te geven en de complicaties dienaangaande, hetgeen kennelijk ook voor de Amerikaanse collega's geen sinecure is. Via *verschillende wegen* wordt een benadering aangegeven, hetgeen mij deugd deed, en de auteur is gelukkig ook zeer terughoudend als het nut van het vak ter sprake komt. Wat me verder wel heeft verbaasd, is dat bij de kennismaking al direct wordt ingegaan op de belangrijkste oriëntaties die er in ons vak zijn te vinden: van Comte tot de etnometodologie. Ik wil niet beweren, dat dit een ramp is, maar ik heb door schade ervaren dat dit op *dat moment* wel erg prematuur is.

Deel twee wordt in beslag genomen door de volgens McGee hoofdbestanddelen van het vak, waar dan de begrippen of verschijnselen cultuur en samenleving, socialisatie, sociale interactie en sociale organisatie mee gemoeid zijn. Curieus vind ik het om al op deze plaats zo uitgebreid kennis te maken met het sociologisch begrip 'Cultuur' met alles wat er in het kader van een inleiding op en aan zit, maar ook dat behoeft geen catastrofe te zijn. Waar ik wat meer over heb nagedacht is de accentuering van de theorie van G. H. Mead in het hoofdstuk 'Socialisatie'. Naar mijn indruk wordt een van de belangrijkste basisconcepten in ons vak het begrip groepering, om nog precieser te zijn het begrip collectiviteit, in deze inleiding enigszins naar de periferie verschoven ten gunste van de tweedeling 'Self and Society'. Ik heb het gevoel dat er goede redenen zijn deze gedachtengang te benadrukken, omdat, wellicht nog meer in de V.S. dan hier, de verbondenheid met maatschappelijke groeperingen steeds diffuser en gevarieerder wordt. Toch blijf ik van mening dat de bestudering van sociaal-culturele kaders als collectiviteiten, hoe moeilijk herkenbaar dan ook, ons eerste uitgangspunt moet zijn, anders kunnen we onze boedel wel onderbrengen bij een zusterdiscipline als b.v. de sociale psychologie.

Verder staan er in dit deel twee, met name in het hoofdstuk over sociale organisatie, een aantal onderwerpen, zoals de groei, complexiteit, bureaucratisering en centralisering van het maatschappelijk bestel. Dat zijn zaken die wij, in ieder geval ik, graag na de inleiding en dan weer iets uitgebreider willen bespreken, maar misschien zijn we toch wat te theoretisch geworden of gebleven. Daarmee heb ik dan tegelijkertijd een 'verwijt' vermeld, dat de bovenlaag van onze – mijn – clientèle nog weleens wil laten horen.

Deel drie geeft in de eerste plaats enige, zeer vertrouwde, elementen van de sociale structuur, zoals de sociale stratificatie en mobiliteit die op de zeer bekende en derhalve verantwoorde wijze worden besproken. Het zal daarbij geen verbazing wekken, dat de auteur benadrukt dat de Verenigde Staten van Amerika niet voor iedereen een land van melk en honing is of zijn. Aardig is het om in dit deel drie een hoofdstuk over minderheidsgroeperingen te vinden. Het bestaan van deze groeperingen is inmiddels heel evident ook een Nederlandse aangelegenheid en daarom de moeite van het signaleren in een inleiding meer dan waard. Wel vind ik, dat als we aandacht aan dit verschijnsel besteden we dit theoretisch beter dan McGee moeten onderbrengen in ons object. In de beschreven Amerikaanse inleiding heb ik het gevoel, dat het onderwerp 'minderheidsgroeperingen' er zo maar in is gegooid! Verder wordt er in dit deel aandacht besteed aan het verschijnsel verstedelijkt leefklimaat en demografie; onderwerpen waarvan ik wederom van mening ben dat ze meer in de sfeer van de toepassingen, vooral waar het demografie betreft, liggen. Ik heb daarentegen wel de indruk, dat we ook in de Nederlandse inleidingen (meer) aandacht moeten besteden aan dat zo moeilijk grijpbare maar uiterst belangrijke stedelijke leefklimaat. Ook ten onzente en weliswaar zeer fluctuerend sociaal-cultureel klimaat, maar met het lossen van allerlei bestaande collectiviteitsbindingen een belangrijk

leefkader. De vraag blijft dan of dit onderwerp juist in dit deel moet worden vermeld en niet in het volgende deel.

Deel vier handelt immers over een aantal sociale instituties, die ook met enige variatie in Nederlandstalige inleidingen zijn te vinden, zoals de instituties familie/gezin, opvoeding, religie, politiek en de 'wereld' van het economische gebeuren.

In het aangeboden beschrijvend materiaal en de daarbij behorende theoretische noties aangaande deze instituties met name over het gezin en de familie is er voor ons niet zoveel nieuws onder de zon. Wel blijft de auteur bij zijn leest als hij zich met name ten aanzien van de ontwikkeling van het Amerikaanse gezinsleven nauwelijks waagt aan voorspellingen.

In het hoofdstuk over opvoeding wordt de materie in belangrijke mate vastgeplakt aan de functionele analyse; aardig, maar gezien de willekeur en de summiere toelichting voor het gebruik van deze analyse krijgt de geïnteresseerde toch een beetje de indruk van een ratjetoe.

Bij het hoofdstuk over religie – een onderwerp dat in onze eigen inleidingen steeds minder op de voorgrond treedt – is er de nodige aandacht voor de ideeën van Marx, Durkheim en Weber over de plaats en de betekenis van de godsdienst in de samenleving. De auteur signaleert heel attente en zeker religieus revival onder de jongeren in de V.S. maar dan meer in de sectarische sfeer; zowel secten, maatschappelijk-politiek gesproken, ter linker als ter rechterzijde, waarbij de affiniteit voor de laatstgenoemde richting kwantitatief duidelijk veel groter is dan voor de linksachtige secten.

Bij het hoofdstuk over politiek komt typisch Amerikaans – alhoewel? – het fenomeen geweld om de hoek. McRee zegt daar heel zinnige dingen over ofschoon een opmerking als 'violence is most likely to occur when there is little opportunity for routine political participation such as voting' nog wel wat te nuanceren is.

Voor de 'wereld' van het economische gebeuren is het laatste hoofdstuk in dit deel gereserveerd en de opzet daarvan vind ik erg ruim voor mensen die in de sociologie moeten worden geïntroduceerd. Alle soorten van economisch handelen passeren in chronologische volgorde de revue, waarbij zelfs het post-industriële tijdvak niet onvermeld blijft.

Ook de opvattingen over het economisch handelen worden in de volgorde van de tijd keurig netjes gepresenteerd met uiteraard de maatschappelijke kommer en kwel in dit vlak. Economische crises, discriminatie, vervreemding, de economische positie van de westerse wereld het zijn allemaal zeer relevante maatschappelijke kwesties maar het is ook met alles wat er in dit hoofdstuk aan voorafging teveel van het 'goede', waarbij de risico's die zulke kortbestek behandelingen van al die onderwerpen met zich meebrengen zeer reëel aanwezig zijn.

Tenslotte is er deel vijf, waar plaats is ingeruimd voor zaken als deviantie, collectieve bewegingen, uiteraard sociale en culturele veranderingen en een hoofdstuk over de door de socioloog gehanteerde methoden en technieken. Het hoofdstuk over deviantie en sociale controle zou ik wat betreft de theoretische noties in het boek een heel stuk naar voren halen. Toepassingen echter zoals hier een beschrijving van het verschijnsel criminaliteit kunnen dan weer achterin worden behandeld. Dat is, misschien om een persoonlijke reden, wel 'aardig' want de misdaadstatistiek in de V.S. – en dat zou eveneens in dit opzicht wel enigszins ons voorland kunnen zijn – maken de lezer zeer misnoegd.

Wat betreft het hoofdstuk over collectief gedrag valt het op dat ook deze Amerikaanse inleiding duidelijk stilstaat bij verschijnselen als het gedrag van massa's, menigten al dan niet in paniek of aan het plunderen. Voor mijn gevoel zijn dat onderwerpen die wij in West-Europa, althans in Nederland naar de social-psychologie hebben verwezen. Maar als het (nogmaals) zo is, dat voor de sociologie meer relevante kaders als de diverse collectiviteiten of de wat kleinere groepen wat minder betekenis voor ons en onze tijdgenoten

krijgen dan zouden we toch moeten proberen of we die meer diffuse kaders zoals menigten en massa's (weer) wat meer in de sociologische greep kunnen krijgen. Het pressie-, manifestatie- en actiekarakter van de Nederlandse samenleving van dit moment is wat dat betreft 'rijk' aan gebeurtenissen en het antwoord van de sociologie op deze ontwikkelingen is nog maar mager. Bij het hoofdstuk over sociale verandering is er weinig nieuws te vermelden. Kennelijk is het ook voor onze Amerikaanse collega's uitermate lastig om redelijk precies aan te geven waarom en waardoor veranderingen tot stand komen.

In de allerlaatste opmerking van het laatste hoofdstuk over methoden en technieken laat McGee weliswaar niet het achterste maar toch iets meer dan het puntje van zijn tong zien als hij zegt dat 'the fruits of social research may well make their own distinctive contribution to the construction of a more democratic society'. Ik denk, dat zelfs de meest verstokte waarde vrije wetenschapper zich niet zal storen aan dit waardeoordeel.

Dit is dan tevens een aardige afsluiting van een goed boek, dat overigens de introductie voor beginnende studenten niet gemakkelijk maakt. Het is in ieder geval een boek, dat ik niet zal inruilen voor 'grondbeginselen in de sociologie' ofschoon het voor inleiders onder ons – en zeker voor de heren De Jager en Mok – inspiratie geeft ten aanzien van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen waarvan beslist moet worden overwogen of ze in de basisnoties van het vak thuishoren. Ik zeg dit met name, omdat naar mijn indruk ons in feite toch aardige vak mede naar aanleiding van de euforische stemmingen op het eind van de jaren zestig en begin van de jaren zeventig ambachtelijk behoorlijk ontspoord is geraakt en we in de daarop volgende malle sfeer het object een beetje door onze vingers hebben laten glijden.

W. van den Berg

